

УДК 331.546-057.36

В.В. ПОСМЕТНИЙ, канд. юрид. наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ключові слова: професіоналізм, працівники, органи внутрішніх справ, професійна підготовка

Визначений Конституцією України курс на розвиток і зміцнення правової держави, а також загальнодержавна стратегія, викладена у неодноразових виступах Президента України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради України, вимагають нових підходів до професійної підготовки персоналу державних органів у цілому та органів внутрішніх справ України (далі - ОВС) зокрема. Закони України "Про міліцію", "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" та інші надають працівникам міліції значні повноваження щодо застосування примусових заходів, з одного боку, та передбачають для персоналу ОВС підвищені вимоги до їх фізичних, розумових, психологічних, морально-етичних, професійних та інших якостей, - з другого, що потребує науково-обґрунтованої, належним чином організованої, врегульованої правовими нормами та матеріально-фінансово забезпеченої системи їх професійної підготовки.

У п.11 Настанови з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України професійна підготовка рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України визначається як "організований,

безперервний і цілеспрямований процес оволодіння знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань". Погоджуючись у цілому з таким визначенням, зазначимо і те, що оволодіння знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідне не лише для успішного виконання оперативно-службових завдань, але й для належного виконання функцій і обов'язків та реалізації наданих прав. Крім того, у визначенні поняття професійної підготовки необхідно зробити акцент на нормативному врегулюванні відносин, які складуються під час професійної підготовки. У зв'язку з цим пропонуємо під професійною підготовкою персоналу ОВС розуміти нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання покладених на осіб рядового та начальницького складу оперативно-службових завдань, функцій та обов'язків, а також реалізації наданих їм прав.

Проблеми професіоналізму, як визначальної категорії професійної підготовки та умов, що його забезпечують, мають велике значення для існування і розвитку суспільства. Особливої ваги це набуває при аналізі діяльності правоохоронних органів, оскільки вони займають у суспільстві особливе положення. Це пояснюється тим, що правоохоронці повинні не лише стояти на варті закону, але й, маючи великі владні повноваження, не допускати впливу агресивно налаштованих осіб на соціальне середовище, самих себе і свою професійну діяльність, зокрема.

З'ясування сутності та змісту професіоналізму працівників органів внутрішніх справ було предметом досліджень О.М. Бандурки, В.П. Бакуменка, В.Л. Білоліпечького, С.А. Бублика, В.С. Венедіктова, І.П. Голосніченка, М.І. Іншина, В.С. Медведєва, В.М. Плішкіна, С.С. Сливки, В.О. Соболева та інших вчених. Однак незважаючи на численні дослідження, багато питань в цій сфері зали-

шаються не вирішеними, що не може негативно не позначатися на рівні забезпеченості прав і свобод людини в державі. А тому проблема визначення сутності та механізму формування професіоналізму тих, хто стоїть на варті прав та свобод громадян заслуговує особливої уваги, що вказує на її актуальність.

Метою цієї статті є удосконалення теоретико-правових засад розуміння професіоналізму працівників органів внутрішніх справ. Завданням: аналіз теоретичних напрацювань вчених у цій сфері, а саме подібних за змістом до категорії “професіоналізм” термінів; визначення ознак професіоналізму працівників органів внутрішніх справ та шляхів формування професійно-компетентного працівника органів та підрозділів системи МВС України. Новизна статті полягає у новому аспекті визначення професіоналізму працівника ОВС, наданих пропозиціях з його удосконалення.

Розбудова в Україні громадянського суспільства потребує переорієнтації правоохоронних органів із силової діяльності на обслуговуючу, встановлення партнерських стосунків із громадянами. Вирішити ці завдання можуть тільки висококваліфіковані професіонали, які мають не лише відповідні знання, уміння, навички професійної діяльності, але й таку мотивацію та самосвідомість, котрі відображають ставлення до людини як до найвищої цінності. Як зазначає О.М. Бандурка, “цілеспрямована діяльність органів внутрішніх справ на виконання поставлених завдань можлива тільки при забезпеченні ефективного управління та високого професіоналізму працівників органів внутрішніх справ” [1, с.51]. На думку В.М. Плішкіна, чим вищі громадянська зрілість, професіоналізм, майстерність співробітника, тим ефективніші наслідки його праці, тим вищий його культурний рівень [2, с.613].

Вже давно доведено, що “людський чинник” відігравав і буде відіграти вирішальну роль в ефективній реалізації соціальними інститутами своїх функцій (і правоохоронні

інститути не складають в цьому плані винятку). Однак підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ неможливе без детального аналізу поняття “професіоналізм”. Для з’ясування терміну “професіоналізм”, необхідно розглянути такі поняття, як “професія”, “професійна правосвідомість”, “професійні здібності”, “професійна культура” та “професійна етика”.

Так, наприклад, В.С. Венедиктов та М.І. Іншин під *професією* працівника органів внутрішніх справ розуміють сукупність знань, вмінь і навиків, а також ділових, особистісно-психологічних і моральних його якостей, які дозволяють останньому вміло виконувати службові функції на певних посадах в органах та підрозділах системи МВС України [3, с.91]. В.Л. Білоліпецький вважає, що “оскільки правоохоронна діяльність – це професія в сфері соціального управління, то з теоретико-модельних позицій їй притаманні ряд особливостей. По-перше, соціальне управління – це духовний вид діяльності, тобто такий вид людської праці, де не створюються, не виробляються матеріальні цінності. По-друге, соціальне управління – це діяльність що відображає суб’єктивно-об’єктивні відносини; провідну роль відіграє людський фактор, багатогранних зв’язків як в самій соціальній структурі управління, так і поза нею, яка по своїй природі також суб’єктивна. По-третє, соціальне управління являє собою визначену цінність соціального порядку, яка виявляється в тому, що від неї в великому ступені залежить ефективність і оптимальність соціального розвитку, прогрес у всіх галузях, у всій існуючій соціальній системі. От чому в сфері соціального (державного) управління, до якої відноситься і правоохоронна діяльність так потрібен високий рівень професіоналізму” [4, с.60].

Працівники органів внутрішніх справ являють собою особливий різновид державних службовців. Вони виконують управлінські та правоохоронні функції, мають відмінний від інших службовців правовий статус, здійснюють від імені і за дорученням держави ви-

конавчо-розпорядчі повноваження правоохоронного характеру. Окрім того вони вступають у правові відносини, які впливають із змісту їх службових повноважень не лише в середині органу чи підрозділу, але й зовні, тобто вступають у відносини з громадянами, іншими державними та недержавними органами. Виступаючи в означених відносинах від імені держави, вони можуть застосувати заходи, необхідні для виконання законних вимог, зокрема заходи примусового характеру.

Отже, професія, як певний набір навичок і якостей в тому чи іншому виді діяльності, являє собою відносно самостійний, конкретно-історичний, спеціалізований і інституціонізований рід занять, який виник під впливом соціального поділу праці. До важливих ознак професії, як виду діяльності, можна віднести наступні: відносно довготривале, а частіше всього довічне виконання певних функцій; наявність спеціальних знань, освіти, вмінь і навичок, здобутих в ході роботи; отримання плати за свою працю, доходу, що забезпечує підтримання існування працівника та його сім'ї; створення певного суспільного статусу, образу життя людини, її поведінки як на роботі, так і поза нею, що приводить до ототожнення, ідентифікації людини з її професією.

Професійна правосвідомість працівників органів внутрішніх справ є головним інструментом їх діяльності, має свої особливі умови, середовище, засоби, методи формування. Теоретичне дослідження всього комплексу чинників, закономірностей їхнього взаємозв'язку, зміни і впливу на правосвідомість має найважливіше значення в створенні передумов якісного і необхідного їх функціонування і формування. Якщо говорити про формування свідомості людини, то, певно, правильним буде це поняття розглядати з позицій зовнішньої і внутрішньої діяльності. Зовнішня - це не саме формування, а процес впливу зовнішнього середовища на формування свідомості людиною. Внутрішня - це діяльність індивіда, властива його психічно-

му відображенню, по формуванню і використанню психічних уявлень, пов'язаних єдністю пізнавальних і емоційних процесів, роботи пам'яті та активності вольової сфери психіки.

Формування фахової правосвідомості працівника органів внутрішніх справ пов'язане із об'єктивними і суб'єктивними чинниками, що мають вплив на його правосвідомість, з однієї сторони, і про безпосереднє формування правосвідомості з позицій особливостей і тенденцій чуттєвої діяльності, пізнання особистості в єдності з формами розумової діяльності, з іншої. Крім того, процес формування не є тільки процесом складання і становлення, придбання закінченості і зрілості, але, як і соціалізація, припускає розвиток зрілих форм, їхню зміну тощо. Так, до об'єктивного чинника ми відносимо середовище функціонування правосвідомості. Правове виховання - чинник суб'єктивного характеру.

Професійні здібності - це сукупність індивідуально-психологічних властивостей суб'єкта професійної діяльності, що склалися в ході професійної освіти і діяльності на основі існуючих задатків, загальних і соціальних здібностей і включення їх в свою структуру. Професійні здібності визначають успішність професійного навчання і оволодіння складними елементами професійної діяльності [5, с.63]. Професійні здібності виражають успішність професійного навчання і оволодіння складними елементами професійної діяльності.

У науковій літературі існує декілька визначень поняття *професійної культури правоохоронця*. Одні автори визначають її як сукупність властивостей і якостей (загальнолюдських, класових, професійних тощо), що знаходять зовнішній прояв у правоохоронній діяльності [6, 7]; інші - прихильники діяльнісного підходу - до професійної культури відносять кваліфіковане, сумлінне і ретельне виконання трудових процесів [8, 9]; треті додають туди ще елементи психологічної та педагогічної культури [10].

Носієм професійної культури є правоохоронець, тому рівень його професіоналізму визначається, по суті, рівнем зрілості професійної культури. Константні елементи феномена професіоналізму (сукупність професійно-особистісних характеристик) лише визначають необхідні і достатні суб'єктивні умови його становлення, тобто створюють форму, а варіативні елементи (професійна культура та етика) наповнюють цю форму реальним змістом, характеризують механізм формування і реалізації професіоналізму в правоохоронній діяльності.

Як підкреслюється у Програмі розвитку партнерських стосунків між міліцією та населенням на 2000-2005 р., підвищення рівня професійної і культурної підготовки працівників міліції для забезпечення партнерських стосунків з населенням має бути спрямованим на: приведення у відповідність до вимог часу законодавчої бази та відомчих нормативних актів з питань проходження служби в органах внутрішніх справ України; формування у працівників органів внутрішніх справ психології, яка би відповідала вимогам переходу до нової моделі правоохоронної діяльності, заснованої на принципі партнерства і соціальної допомоги; безумовне виконання органами внутрішніх справ вимог і положень принципів діяльності міліції і Кодексу честі працівника ОВС України; ділове співробітництво міліції з населенням та громадськими інститутами; радикальне вдосконалення системи професійної підготовки та виховання особового складу тощо [11].

Професійна культура – проявляється в першу чергу у розумінні сутності своєї професії, вмінні застосувати різні методи та форми управління, здатності передавати свої знання, виконувати роботу свідомо, творчо, не шаблонно. Професійна культура розкривається в умінні передбачати результати своєї діяльності, в її прогнозуванні, здатності відтворити і висловлювати загальнонаціональні інтереси, бачити перспективу їх розвитку [4, с.59]. Отже, ми вважаємо, що професійна культура правоохоронця – це ступінь оволо-

діння працівником знаннями, способами та методами правоохоронної діяльності й використання їх на практиці у відповідності до рівня розвитку власної мікрокультури.

Наступним елементом професіоналізму є *професійна етика*. Як свідчать численні соціологічні дослідження, додержання законності і службової дисципліни визначається не стільки вимогливістю керівників, скільки моральними установками правоохоронців [12, 13]. В багатьох випадках ці установки здійснюють на ефективність службової діяльності більший вплив, ніж професійна компетентність. Тому моральність правоохоронця визначає його готовність до вирішення службових завдань, бажання їх виконувати; формує почуття відповідальності за їх виконання з найбільш результативним ефектом. Саме такий зміст вкладається в поняття професійної етики правоохоронної діяльності.

В силу означених причин до правоохоронця-професіонала пред'являється ряд специфічних моральних вимог. Частково вони містяться в службових нормативних документах, таких як Кодекс честі [14], Присяга [15], а частково складаються у процесі накопичення службового досвіду, традицій; визначаються морально-психологічним кліматом колективу. В узагальненому вигляді моральні вимоги до правоохоронця включають: відношення до людини як до найвищої цінності, повага та захист прав, свобод і людської гідності у відповідності до міжнародних та вітчизняних правових норм і загальнолюдських принципів моралі; глибоке розуміння соціальної значущості своєї ролі в суспільстві, відповідальності перед державою, бо саме від правоохоронних органів у більшій мірі залежать громадська безпека, охорона життя, здоров'я, правова захищеність людей; розумне та гуманне використання прав, які надані законом правоохоронцеві, у відповідальності з принципами соціальної справедливості, громадянського, службового та морального обов'язку; принциповість, мужність, безкомпромісність, самовідданість у боротьбі зі злочинністю, об'єктивність та

неупередженість в прийнятті рішень; бездоганність особистої поведінки на службі й у побуті, чесність, непідкупність, турбота про професійну честь, суспільну репутацію правоохоронця; свідомо дисципліна, ретельність та ініціатива, професійна солідарність, взаємодопомога, підтримка, сміливість і морально-психологічна готовність до дій у складних ситуаціях, здібність до розумного ризику в екстремальних умовах; постійне удосконалення професійної майстерності, знань в галузі службової етики, етикету, такту, підвищення загальної культури, розширення інтелектуального кругозору, творче освоєння необхідного в професійній діяльності вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Підсумувавши ознаки, що містяться у визначеннях – професії, професійної правосвідомості, професійних здібностях, професійної культури та професійній етиці – можливим стає визначення наступних *ознак* професіоналізму працівників органів внутрішніх справ: 1) професіоналізм - одна з найважливіших сторін професійної культури працівника органів внутрішніх справ як спеціаліста, елемент (міра) його компетентності; 2) професіоналізм визначає ділову надійність, здатність успішно й безпомилково здійснювати конкретну правоохоронну діяльність як у звичайних умовах, так і в екстремальних, нестандартних ситуаціях; 3) на особистому рівні професіоналізм обумовлюється певними досягненнями в процесі службово-трудової діяльності, високим рівнем сформованості професійної і духовної культури у всій її досконалості.

На основі проведених досліджень вважаємо за необхідне виділення наступних *шляхів формування професійно-компетентного працівника* органів та підрозділів системи МВС України. Це, зокрема: конкурсний відбір як кандидатів для професійної підготовки (навчання), так і кандидатів для заміщення конкретних посад в системі органів внутрішніх справ; періодична атестація працівників органів внутрішніх справ; створення банку кваліфікаційних оцінок претендентів на

зайняття більш високої посади в органах та підрозділах системи МВС України; створення системи позитивної мотивації для високопрофесійного і добросовісного проходження державної служби в органах внутрішніх справ; регулярне проведення досліджень з оцінки професійного рівня і характеру мотивації працівників органів внутрішніх справ; широке використання зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки правоохоронців.

Таким чином, *професіоналізм в системі МВС* – це насамперед здатність працівника органів внутрішніх справ, колективу працівників визначати з урахуванням умов і реальних можливостей найбільш ефективні шляхи та способи реалізації поставлених перед ними правоохоронних завдань у межах нормативно визначених повноважень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. –480 с.
2. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник /За ред. Ю.Ф. Кравченка. –К.: НАВСУ, 1999. –702 с.
3. Венедиктов В.С., Іншин М.І. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: Наук.-практ. посібник. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. –188 с.
4. Белолипецкий В.Л. Профессионализм и профессиональная культура в системе государственной службы // Политико-административная элита и государственная служба в системе властных отношений. - Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 1996. - Вып.2. -С.59 -61.
5. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття): Посібник. -Ірпінь: Укр. фін.-економ. ін-т ДПА України, 1998. –108 с.
6. Бакуменко В.П. Бублик С.А. Особенности отражения деятельности сотрудников органов внутренних дел в профессиональной

этике // Милицейская этика и проблемы нравственного воспитания сотрудников органов внутренних дел. -К., 1991. -С.34-38.

7. Бандурка О.М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: Підручник. -Х.: Вид-во НУВС, 2001. -220с.

8. Корнеева Л.Н. Профессиональная психология личности // Психологическое обеспечение профессиональной деятельности. -СПб., 1991. -231 с.

9. Медведев В.С. Проблемы професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). -К.: Основи, 1996. -186 с.

10. Вопросы профессионализма /Гаврилов В.Е., Гвоздецкая Г.Т., и др. -М.: Знание, 1982. -217 с.

11. Рішення колегії МВС України «Про затвердження Програми розвитку партнерських відносин між міліцією і

населенням на 2000-2005 роки» від 16.12.1999 р., № 8/КМ. -К.: МВС України, 1999. -27 с.

12. Бандурка О.М., Соболев В.О., Московец В.І. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією: Підручник. -Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. -352 с.

13. Бандурка О.М., Соболев В.О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: Підручник. -Харків: Вид-во Ун-ту внутр.справ, 2000. -480 с.

14. Наказ МВС України «Кодекс честі працівника органів внутрішніх справ» від 11.01.1996 р., № 18.

15. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок принесення Присяги працівниками органів внутрішніх справ України і державними службовцями» від 30.06.2000 р., № 413.

Посметний В.В. Поняття професіоналізму працівників ОВС як визначальної категорії їх професійної підготовки // Форум права. -2007. -№ 2. -С.179-184 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07pvvipr.pdf>

Розглянуто проблемні питання професіоналізму та професійної підготовки працівників ОВС; надано пропозиції щодо формування професійно-компетентного працівника ОВС.

Посметний В.В. Понятие профессионализма работников ОВД как определяющей категории их профессиональной подготовки

Рассмотрены проблемные вопросы профессионализма и профессиональной подготовки работников ОВД; представлены предложения по формированию профессионально-компетентного работника ОВД.

Posmetnyj V.V. Concept of professionalism of Law-enforcement body employees as determining category of their vocational training

Problem questions of professionalism and vocational training of Law-enforcement body employees are considered; offers on formation of professional-competent Law-enforcement body employees are submitted.